

REPARAREA PAGUBEI MATERIALE SAU A DAUNEI MORALE ÎN CAZUL CONDAMNĂRII PE NEDREPT SAU AL PRIVĂRII ORI RESTRÂNGERII DE LIBERTATE ÎN MOD NELEGAL

*Asistent universitar Popescu Gabriela
Universitatea Dunărea de Jos Galați*

The criminal trial purpose is reached by means of the legal guarantees accompanying the achievement of criminal justice. As the justice action is the making of the people, it is possible that even within the justice action proceedings there might occur miscarriage of justice. Therefore, within the Romanian legal system there have been enacted legal provisions ensuring the remedy in such cases of miscarriage of justice.

I.Considerații generale

Art.1 Cod procedură penală dispune că procesul penal are ca scop constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni, astfel, ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală.

Scopul procesului penal se asigură prin intermediul complexului de garanții procesuale care însoțesc îndeplinirea justiției penale.

Modul în care este reglementată desfășurarea procesului penal și pregătirea profesională a celor care concură la îndeplinirea justiției penale, exclud, în principiu, riscul producerii unor erori judiciare.

Având însă în vedere că actul de justiție este opera unor oameni și că orice activitate umană este supusă greșelii, este posibil ca și în procesul îndeplinirii justiției penale să se producă, uneori, erori judiciare.

Cu toate acestea, sistemul juridic românesc are reglementate norme de drept material și procesual care asigură respectarea și garantarea drepturilor și libertăților persoanei, precum

și adoptarea unor hotărâri reparație echitabilă, în cazul unor erori judiciare, adoptate cerințelor legislației comunitare.

Astfel, art. 52 al.3 din constituția României, stipulează că „statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare”. „Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență”.

Prevederile constituționale sunt în concordanță cu dispozițiile art. 504 și următoarele Cod procedură penală, care reglementează repararea pagubei materiale sau a daunei morale în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod nelegal. La rândul lor, aceste dispoziții sunt în concordanță cu legislația comunitară, respectiv cu art. 5 din CEDO, articol ce are o structură destul de simplă.

În primul paragraf este enunțat principul protejării libertății individuale și sunt enumerate limitativ cazurile în care o persoană poate fi privată de libertate.

Paragrafele 2-4 arată care sunt drepturile unei persoane private de libertate, un drept la despăgubiri („Orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol, are dreptul la reparații”).

Dreptul la despăgubiri există nu doar atunci când sunt încălcate dispozițiile art. 5 din CEDO, ci și atunci când sunt încălcate dispozițiile de drept intern, care asigură o protecție mai extinsă decât cea oferită de art. 5 din convenție.

De subliniat este faptul că încălcarea unor dispoziții de formă, creează un drept la despăgubiri, în aceeași măsură cu încălcarea unora de fond. Pentru a putea fi sesizată CEDO, trebuie îndeplinite două condiții:

-o instanță internă să fi constatat încălcarea unuia din drepturile garantate de primele patru paragrafe ale art. 5 din convenție;

-epuizarea căilor de recurs intern, în ceea ce privește chestiunea despăgubirii.

Exercitarea acestui drept nu este condiționată de constatarea făcută de o instanță internă. În măsura în care Curtea este sesizată, chiar și atunci când instanțele interne nu au constatat o încălcare a art. 5 din Convenție și a constatat ea, pentru prima dată, o astfel de încălcare, poate acorda o despăgubire echitabilă în temeiul art. 41 din Convenție.

Procedura specială prin care persoana cu privire la care s-a comis o eroare judiciară poate cere statului să și repare prejudiciul suferit este reglementată de art. 504-507 Cod procedură penală, modificate prin Legea 281/24.06.2003.

II. Cazurile care dau dreptul la reparație

1. Persoana care a fost condamnată definitiv are dreptul la repararea de către stat, a pagubei suferite, dacă în urma rejudecării cauzei, s-a pronunțat o hotărâre definitivă de achitare.

Astfel, are dreptul la repararea pagubei nu orice persoană care a fost achitată printr-o hotărâre penală definitivă, ci doar acea persoană achitată printr-o hotărâre definitivă pronunțată în urma rejudecării cauzei prin care anterior fusese condamnată definitiv.

Rejudecarea cauzei poate avea loc doar pe calea unor căi extraordinare de atac.

Prevederile art. 504 Cod procedură penală, înainte de modificarea acestora prin Legea nr. 281/2003, au fost declarate neconstituționale prin decizia nr. 45/10.03.1998 a Curții Constituționale (M.Of. nr. 182/18.05.1998) numai în măsura în care nu limitau, la ipotezele prevăzute de text, cazurile în care statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare săvârșite în procesele penale.

2. La repararea pagubei, are dreptul și persoana care în cursul procesului penal a fost privată de libertate ori căreia i s-a restrâns libertatea în mod nelegal.

Persoana privată de libertate în cursul procesului penal, este persoana reținută sau arestată, iar persoana căreia i s-a restrâns libertatea este persoana față de care s-a luat măsura preventivă a obligării de a nu părăsi localitatea sau țara.

Privarea sau restrângerea de libertate în mod nelegal, trebuie stabilită după caz:

-prin ordonanță a procurorului de revocare a măsurii privative sau restrictive de libertate, ori de scoatere de sub urmărire penală sau încetarea urmăririi penale (art. 10 al.1 lit.j Cod procedură penală);

-prin hotărâre a instanței de judecată de revocare a măsurii privative sau restrictive de libertate;

-prin hotărâre de achitare definitivă sau de încetare a procesului penal, pentru cazul prevăzut la art. 10 al.1 lit. j Cod procedură penală.

În consecință, doar persoana în privința căreia s-a stabilit prin ordonanță a procurorului sau hotărâre judecătorească definitivă, că a fost privată de libertate în mod nelegal, sau că i-a fost restrânsă libertatea în mod nelegal, are dreptul la repararea pagubei.

Conform codului de procedură penală, măsurile preventive pot fi luate dacă sunt probe sau indicii temeinice că s-a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală (art. 143 al.1) și în cazurile prevăzute de dispozițiile legale.

Netrimiterea în judecată și implicit, absența inculpării, după ce persoana respectivă a fost privată de libertate sau i s-a restrâns libertatea, nu înseamnă automat, că privarea sau restrângerea de libertate au fost nelegale.

Acest aspect trebuie dovedit prin ordonanță sau hotărâre, în fiecare caz în parte.

Astfel, invocăm și practica CEDO, respectiv hotărârea din data de 29.11.1989 pronunțată în cazul BORGAN versus Marea Britanie, în care s-a invocat încălcarea art. 5 par.1 lit. c din convenție, conform căruia „orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale:

(.....) c). dacă a fost arestată sau reținută în vederea aducerii sale în fața autorităților judiciare competente atunci când există motive verosimile de a bănui că a săvârșit o infracțiune (...)”.

În acest caz, Curtea a reținut că art.5 par.1 lit.c din CEDO nu presupune ca autoritățile să dispună de probe suficiente pentru a formula acuzații încă din momentul arestării. Rolul acestei măsuri este acela de a permite clarificarea sau înlăturarea suspiciunilor rezonabile care există referitor la săvârșirea unei infracțiuni (a se vedea lucrarea – Hotărâri ale CEDO – Culegere selectivă- ediție îngrijită de Monica Macovei-Ed.Polirom 2000 București, pag. 268-269).

În consecință, dacă privarea sau restrângerea de libertate a persoanei se face în conformitate cu scopurile arătate de lege, nu se poate reține că acestea au fost nelegale și deci, nu pot da naștere la dreptul la reparație.

3.Are dreptul la repararea pagubei suferite și persoana care a fost privată de libertate după ce a intervenit prescripția, amnistia sau dezincriminarea faptei. Acest a fost introdus în art. 504 Cod procedură penală prin Legea nr. 281/2003, fiind înlăturată dispoziția potrivit căreia „nu are dreptul la repararea pagubei persoana care, în cursul urmăririi penale sau al judecării, cu intenție sau din culpă gravă, a stânjenit sau a încercat să stânjenească aflarea adevărului.

III.Felul reparației și întinderea acesteia

Art. 505 Cod procedură penală prevede atât repararea pagubei materiale, cât și a daunei morale.

Întinderea reparației este stabilită în funcție de durata privării de libertate suportate, precum și de consecințele produse asupra persoanei ori asupra familiei celui privat de libertate sau a cărui libertate a fost restrânsă

Reparația pagubei constă în plata unei sume de bani sau ținându-se seama de condițiile celui îndreptățit la repararea pagubei și de natura daunei produse, în susținerea unei rente viagere ori în obligația ca, pe cheltuiala statului, cel privat de libertate sau a cărei libertate a fost restrânsă, să fie încredințat unui institut de asistență socială și medicală.

Apreciem că paguba materială la care face referire art. 505 Cod procedură penală, privește doar eventuala pagubă pricinuită în perioada privării sau restrângerii de libertate (ex: salariul și indemnizațiile neîncasate), nu și cheltuielile judiciare făcute de aceasta în cursul procesului penal (ex: costul unei expertize, onorariile avocaților, etc.).

Cheltuielile judiciare făcute în cursul procesului penal au un alt regim juridic și sunt impuse de necesitatea administrării probelor tocmai în vederea stabilirii adevărului în cauză, așa cum dispune art. 62 Cod procedură penală. Credem că aceasta a fost rațiunea modificării art. 505 Cod procedură penală.

În ceea ce privește dauna morală, literatura și practica judiciară au evidențiat faptul că instanța nu trebuie să se limiteze la o constatare ca atare a existenței acesteia, este datoare să identifice elementele care să stabilească gravitatea pagubei (în acest sens Ghe.Vintilă și Constantin Furtună – Daunele morale – Stadiu de doctrină și jurisprudență – Ed.Allbeck, București 2002, pag. 116-131).

Fosta Curte Supremă de Justiție – Secția civilă a decis că prejudiciul moral constând în lezarea onoarei sau reputației unei persoane sau în alte suferințe de ordin psihic, justifică acordarea unor compensații care se stabilesc prin apreciere de ordin general, ci avându-se în vedere criteriile rezultând din cazul concret dedus judecării (decizia nr. 1888/1991 – publicată în Rev.Dreptul nr. 7/1992, pag. 85).

Daunele morale nu trebuie să stea la baza îmbogățirii fără justă cauză a reclamantului și să asigure doar repararea suferinței acestuia.

În mod expres, legiuitorul a prevăzut că persoanele îndreptățite la repararea pagubei care, înainte de privarea de libertate erau încadrate în muncă, li se calculează, la vechimea în muncă stabilită potrivit legii și timpul cât au fost private de libertate.

În toate cazurile, reparația este suportată de stat prin Ministerul Finanțelor Publice.

IV. Acțiunea pentru repararea pagubei

1. Titularii acțiunii și termenul de promovare a acțiunii.

Potrivit art. 504 Cod procedură penală, acțiunea pentru repararea pagubei poate fi pornită de persoana îndreptățită, iar după moartea acesteia, poate fi continuată sau pornită de către persoanele care se aflau în întreținerea sa (art. 506 al.1 Cod procedură penală).

Acțiunea poate fi introdusă în termen de 18 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii de judecată sau a ordonanței procurorului, după caz.

Modificare art. 505 al.2 Cod procedură penală, aduce două noi elemente:

-termenul mai mare de introducere a acțiunii;

-18 luni în loc de 1 an;

-introducerea acțiunii după rămânerea definitivă a ordonanței procurorului (față de data ordonanței procurorului).

2. Instanța competentă să soluționeze acțiunea pentru repararea pagubei.

Acțiunea pentru repararea pagubei materiale sau a daunei morale, în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod nelegal, este o acțiune civilă.

Persoana îndreptățită se poate adresa tribunalului, în a cărei rază teritorială de competență domiciliază.

Conform art. 2 pct.1 lit.i Cod procedură civilă, cererile pentru repararea prejudiciilor cauzate prin erori judiciare în procesele penale, sunt de competența instanțelor civile și în consecință sunt rezolvate de către secțiile civile și nu de către secțiile penale.

Calitatea de pârât o va avea statul, citat prin Ministerul Finanțelor Publice, instanța aplicând regulile procedurale obișnuite. O astfel de acțiune este scutită de taxă judiciară de timbru.

V. Acțiunea în regres

Conform art. 507 Cod procedură penală, în cazul în care repararea pagubei a fost acordată, statul are acțiune în regres împotriva aceluia care, cu rea-credință sau din gravă neglijență a provocat situația generatoare de daune.

Singurele situații generatoare de prejudicii în cazul procedurii analizate, sunt condamnarea sau luarea măsurilor preventive prevăzute în Codul de procedură penală, pe nedrept, pe cale de consecință, acțiunea în regres poate fi îndreptată numai împotriva lucrătorului de poliție, procurorului sau judecătorului vinovat de săvârșirea infracțiunii de represiune nedreaptă, neglijență în serviciu sau arestare nelegală și cercetare abuzivă.

VI. Aspecte din practica judiciară

1.Sentința civilă nr. 129/01.03.2002 a Tribunalului Galați – dosar R/148/C/2001.

Instanța a admis în parte acțiunea civilă formulată de reclamantul RUSU GRIGORE și a obligat statul român prin Ministerul Finanțelor la plata sumei de 56. 023. 738 lei, cu titlul de daune materiale și 500.000.000 lei cu titlul de daune morale către reclamant.

S-a motivat că Rusu Grigore (medic) a fost arestat nelegal, în perioada 07.09-07.12.1993 de fostul Parchet Județean Galați pentru infracțiunea de luare de mită prevăzută de art. 254 al.1 Cod penal, apoi prin sentința penală nr. 244/21.10.1997 a Tribunalului Iași, a fost achitat în baza art. 11 pct.2 lit.a referito la art. 10 al.1 lit.a cod procedură penală, hotărâre rămasă definitivă prin decizia penală nr. 1297/01.04.1999 a Curții Supreme de Justiție.

Curtea de Apel Galați prin decizia civilă nr. 51/31.03.2003, pronunțată în dosarul nr. 649/2003, a admis apelurile declarate de reclamantul Rusu Grigore și pârâtul statul român a schimbat în totalitate sentința instanței de fond și în rejudecare a obligat pârâtul să plătească reclamantului 72.868.373 lei, cu titlul de daune materiale și 1.000.000.000 cu titlul de daune morale.

S-a motivat că daunele materiale reprezintă drepturile salariale reactualizate în perioada cât reclamantul a fost arestat, cheltuielile reactualizate efectuate cu deplasarea martorilor la instanțele de judecată și costul reactualizat al unor medicamente de uz personal, ci i-au fost ridicate reclamantului de organele de urmărire penală și vândute prin farmacia spitalului, fără a i se restitui ulterior sumele astfel obținute.

În privința daunelor morale instanța de apel a apreciat că dată fiind atingerea adusă onoarei, reputației și cinstei, prin acuzația nedreaptă, se impune majorarea acestora. Recursurile declarate de Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Galați și reclamantul Rusu Grigore au fost respinse prin decizia civilă nr. 4286/08.06.2004 a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

2.Sentința civilă nr. 371/25.07.2002 a Tribunalului Galați – dosar nr. 3872/C/2001.

Instanța a admis în parte acțiunea civilă formulată de HUCIU ANTON și a obligat statul român, prin Ministerul Finanțelor, la plata sumei de 148.306,16 dolari SUA, sau echivalentul în lei la cursul valutar al BNR, la data executării, către reclamant.

S-a motivat că reclamantul a fost arestat preventiv, nelegal, în perioada 10.03.-09.05.1994, trimis în judecată pentru infracțiunile prevăzute de art. 25 raportat la art. 223 al.1 Cod penal, art. 289 al.1 cod penal și art. 291 al.1 Cod penal. Prin sentința penală 435/11.02.1999 a Judecătoriei Galați, definitivă prin decizia penală nr. 1165/19.10.2000 Curții de Apel Galați, Huciu Anton a fost achitat pentru faptele comise, în baza art. 11 pct.1 lit.a referitor la art. 10 al.1 lit.a Cod procedură penală.

Împotriva sentinței civile a declarat apel Parchetul de pe lângă Tribunalul Galați și pârâtul.

Curtea de Apel Galați a admis apelurile, a schimbat în parte sentința civilă apelată și a obligat statul român să plătească reclamantului Huciu Anton suma de 582.641.373 lei cu titlul de despăgubiri civile din care 382.641.373 lei daune materiale și 200.000.000 lei daune morale.

Daunele materiale au reprezentat drepturile salariale neîncasate în perioada arestării, inclusiv indemnizația de conducere de care a fost lipsit în aceeași perioadă, contravaloarea medicamentelor prescrise în vederea însănătoșirii tale, după punerea în libertate, cheltuieli cu dieta specială.

Recursurile declarate în cauză de Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Galați și de reclamant au fost respinse, prin decizia civilă nr. 4851/29.06.2004 a Înaltei Curți de Casație și Justiție.